



İLETİŞİM ARAŞTIRMALARI VE MEDYA TARİHİ YAZIMI: TÜRKİYE'DE YAYINCILIK TARİHİ ARAŞTIRMALARI

Communications Researches and Media Historiography: Researches on the History of Broadcasting in Turkey

Süleyman İLASLAN¹

ÖZET

Medya tarihi ve tarih yazımı son zamanlarda ayrı bir çalışma alanı olarak iletişim çalışmaları alanında kendisine yer bulmaya başlamıştır. Bu kapsamda medya tarihi çalışmalarının ve medya tarihi yazımının önemi giderek ön plana çıkmaktadır. Bu çalışmalarda kültürel, toplumsal ve ekonomik boyutları ile modern toplumsal hayat içinde kendisine yer bulan kitle iletişim araçlarının özellikle tarihsel bağlam içinde ele alınmasının önemine değinilmekte, medya çalışmaları ile tarih arasındaki kopukluk aşılmaya çalışılmaktadır. Yayıncılık bağlamında medya tarihi araştırmalarının sorgulanacağı bu çalışmada, Türkiye’de yayıncılık tarihi çalışmalarına odaklanılacaktır. Bu bağlamda, Türkiye’de medya tarihi çalışmalarının gelişimi ve iletişim çalışmaları içindeki konumu incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Medya, Medya Tarihi, Medya Tarihi Yazımı, Yayıncılık.

ABSTRACT

Media history and historiography recently began to find a place as a separate work area in the field of communication studies. In this context, the importance of media history studies and media historiography increasingly come to the fore. This studies specifically referred to the importance of analyse the mass media in a historical context, and are trying to overcome the gap between history and media studies. In this study, researches of broadcasting history will be questioned in Turkey. In this context I will examine the development of the study of the history of media and the position of this studies in the communication studies in Turkey.

Keywords: Media, Media History, Media Historiography, Broadcasting.

Giriş

İletişim çalışmaları ile tarih arasında uzun yıllar aşılmaya çalışılan bir kopukluk olmuştur. Bu kopukluk teorik olanın tarihsel bağlam ve analizlerle birlikte şekillendirilmesini engellemiştir. Özellikle etki çalışmaları döneminde belirginleşen bu durum, 1950’lerle birlikte iletişim çalışmaları alanında benimsenen yeni yaklaşımlarla birlikte giderilmeye çalışılmış ve tarih kitle iletişim araştırmalarında giderek daha fazla önemsenen bir alan olmaya başlamıştır. Bu süreçte televizyonun ortaya çıkışı ve hızla toplumlara yayılması önemli bir itici güç olmuştur. “Zaman ve mekân bariyerlerini yıkan” televizyon canlı yayınlarla insanların tarih algısını değiştirirken (Seaton, 2004: 141), aynı dönemde yayıncılık üzerine gerçekleştirilen çalışmalar tarih ve tarihsel bakış açısının iletişim çalışmalarına dâhil edilmesinde temel bir rol üstlenmiştir. Kitle iletişim araçları üzerine henüz katı bir bilimselcilik anlayışı benimsenmeden önce gerçekleştirilen ilk çalışmalar dikkate alındığında bunu bir yeniden dâhil etme olarak da değerlendirebiliriz (Murdock, 2002).

Dünyada bu gelişmeler yaşanırken, yayıncılığın kurulduğu andan itibaren devletle sorunlu bir ilişki içinde şekillendiği Türkiye’de hem bu alanın gelişmesi, hem de bu alan üzerine akademik çalışmaların gerçekleştirilmeye başlanması daha geç bir tarihe denk gelmektedir. Radyo yayınlarının dünya ile paralel sayılacak bir tarihte başlatılmasına karşın, gelişimi için gerekli planlamaların yapılmaması, yatırım bütçelerinin ayrılmaması ve giderek politik müdahalelere daha fazla maruz kalmaya başlamasıyla alanda uzun yıllar ciddi bir ilerleme kaydedilememiş ve

¹ Arş. Gör. Dr., Fırat Üniversitesi, İletişim Fakültesi, ELAZIĞ Mail: ilaslan@firat.edu.tr

yayıncılık tüm topluma yaygınlaştırılamamıştır. Bu süreçte, alanın geliştirilmesi adına atılacak ciddi adımların gerçekleştirilememesiyle bağlantılı olarak, gerek bu alanda çalışacak personelin ve gerekse bu alan üzerine akademik çalışmalar yapacak araştırmacıların yetiştirilmesi için de herhangi bir girişimde bulunulmamıştır (Mutlu, 1991-1992: 119). 1960'lara kadar çok sınırlı bir gelişme kaydeden radyonun bu tarihten sonra hızla ülke çapına yaygınlaştırılmaya başlanması ve uzun yıllardır tartışılan televizyonun kurulması yayıncılığa yönelik ilgiyi de canlandırmıştır (İlaslan, 2014; Nart, 2009). 1970'lerde giderek yoğunlaşan bu ilgi, yaşanan gelişmelerle birlikte, yayıncılık üzerine çalışmaların da artmasını sağlamış, bu alanda faaliyet göstermeye başlayan eğitim kurumlarının da artış göstermesiyle Türkiye'de de iletişim çalışmaları alanı şekillenmeye başlamıştır (Tokgöz, 2014). Ancak bu çabalar iletişim çalışmaları alanının bir disiplin olarak kabul edilmesini sağlamaktan uzak kalmış, bu sorun ilerleyen yıllarda da varlığını korumuştur (Mutlu, 1991-1992: 138-140).

Bununla birlikte, Türkiye yayıncılık tarihi üzerine ilk çalışmalar da 1970'lerde yaşanan bu gelişmelerin bir ürünü olarak ortaya çıkmaya başlamıştır. Dolayısıyla, tıpkı dünyada olduğu gibi, Türkiye'de de iletişim çalışmaları alanında tarihe yönelik ilginin canlanmasında yayıncılığın önemli bir rolü olduğu görülmektedir. Bu bağlamda, çalışmada, medya tarihi yazımı ve iletişim çalışmaları ile tarih arasında kurulan bağlantı incelenecek, bu alanda yaşanan gelişmeler ele alınacak ve ardından da Türkiye'de, yayıncılık tarihi üzerinden medya tarihi araştırmalarının gelişimi ve iletişim çalışmaları ile tarih arasındaki bağlantı incelenecektir. Bu kapsamda, tarihin iletişim çalışmaları alanındaki konumu sorgulanacak, gerçekleştirilen tarih çalışmalarının alanın gelişimine ne gibi katkılarda bulunduğu incelenecektir.

Bir Çalışma Alanı Olarak Medya Tarihi

Paddy Scannel'e göre (2004) "tarihçiliğin görevi tarihsel olayların önemini ortaya koymak, hikayelerini keşfetmek ve anlatısını yazmaktır" (130). Bu anlamda, tarih yazımı "anlama ve ifade etme çabamızın parçaları"ndandır (Kejanlıoğlu, 2004: 19). Bununla birlikte, gerek bilgi kaynağı olarak gerekse bir çalışma alanı olarak medyanın tarih araştırmalarının konusu edilmesi yakın döneme kadar, özellikle tarihçiler arasında, pek önemsenmemiştir (Ross, 2008: 299). Hans Fredrik Dahl'ın "The Pursuit of Media History" başlıklı makalesinde vurguladığı gibi, medyanın tarih araştırmalarına direnerek şimdiki an üzerinde ısrar etmesi ise, tarihle medya arasındaki kopukluğun sürmesine destek olmuştur (Aktaran O'Malley, 2002: 169). Öyle ki James Curran, bu durumu dile getirmek için, tarihi, "medya çalışmalarının ihmal edilmiş atası" olarak tanımlamıştır (1991: 27).

Son yıllarda medya tarihinin iletişim çalışmaları alanında kendisine yer bulan bir konu olarak belirmesi ve medya tarihi yazımına önem atfeden çalışmaların ortaya çıkması bu konuda önemli gelişmelerin yaşandığını ortaya koymuştur. Bu açıdan, Asa Briggs, James Curran, Jean Seaton, Paddy Scannel, David Cardiff, Peter Burke, Robert McChesney, Jean Chalaby, Paul Starr, Marc Raboy gibi isimlerin yaptığı çalışmalar medya tarihi alanına şimdiden güçlü birer dayanak hazırlamışlardır. Bu isimlerin çalışmaları tarih ile iletişim çalışmaları arasındaki boşluğun aşılması çabalarının önemini ortaya çıkarmıştır. Bu bağlamda medya tarihinin kendisine genel tarihsel anlatı içinde yer bulan ve özel önem atfedilen bir konum edinmesinin, bu konuda yapılmış ve yapılacak tarih çalışmaları kapsamında gerçekleşeceği, iletişim çalışmaları içinde tarihin ihmal edilmemesi gerektiği ortaya çıkmıştır.

Medya bir yandan tarihçiler için kaynak teşkil ederken, diğer yandan da kendi tarihiyle de tarihçiler arasında giderek daha fazla ilgi çekmekte ve önem kazanmaktadır. John Nerone'a göre, iletişim alanı her zaman geleceğe vurgu yapmakla birlikte, en başından beri tarihsel anlatılar tasarlamak için güçlü bir itici güce sahip olmuştur. İletişim çalışmaları bu gücü, alanın dışındaki tarihlerden derledikleriyle ve kendi orjinal tarihleriyle beslemişlerdir. Böylece, medya tarihi çalışmaları interdisipliner bir çalışma alanı olarak belirmiştir. Nerone, hemen her türlü tarihten yararlanarak çalışmalarını şekillendiren iletişim araştırmacılarının, buna rağmen bir türlü ayrı bir medya tarihi alanı şekillendirememelerine de değinmekte, tüm bunlara rağmen medya tarihinin kendisini yeni yeni bulan bir alan olduğunu belirtmektedir (2006: 254). Son yıllarda yaşanan

toplumsal değişimler ve bu değişimlerin hissedilirliğini arttıran yeni medya gelişmeleri ise, iletişim çalışmaları alanında tarihin önemini daha da arttırmakta (Scannel, 2002: 191), yapılan temel çalışmalar medya tarihine daha fazla yönelmeyi ve çalışmalarda tarihsel bağlamın önemine yer vermeyi teşvik etmektedir (Hampton, 2005; Ross, 2008).

İletişim Çalışmaları ve Tarih Arasındaki Bağlantıları İnşa Etme Çabaları

Medya konusundaki tarih yazımının ve iletişim çalışmaları ile tarih arasındaki mesafenin içinde bulunduğu bu duruma karşın, modern kitle iletişim araçlarının ortaya çıkışı ve gelişiminin tarihle ve tarihsel gelişmelerle iç içe geçmişliği yadsınamaz. Bu anlamda, iletişim çalışmalarında tarihin önemine dair farkındalık 1950’lerden itibaren belirgin bir biçimde ortaya çıkmaya başlamıştır. Nicholas Garnham, “tüm medya teorileri, medya kurumlarının tarihsel gelişimi ve pratikleri ve bunların modernitenin gelişimi ile ilişkileri gibi, tarihsel teorilere dayanmaktadır” derken, tam da bu farkındalığa vurgu yapmakta ve medya çalışmaları açısından tarihin ve tarihsel olanın önemini ortaya koymaktadır (aktaran O’Malley, 2002: 161). Ancak tüm diğer sosyal bilimler alanlarında olduğu gibi iletişim çalışmaları alanında da tarih disipliniyle kurulan sorunlu ilişki uzun yıllar varlığını korumuştur. Tom O’Malley, bu tarih sorununun, başta sosyoloji olmak üzere, neredeyse tüm sosyal bilimlerin 20. yüzyıl başlarından itibaren tarih disipliniyle bağlarını koparmalarına ve çalışmalarında tarihsel boyutu atlamalarına dayandığını belirtmektedir. İletişim çalışmaları alanında da yansımaları bulan sosyal teori ve tarih arasındaki bu gerilimli ilişki 1950’lerden itibaren belirginlik kazanmış ve özellikle 1970’ler ve 1980’lerde, başta İngiltere olmak üzere, tarihi önemseyen ve teorik çerçevelerini tarihsel bağlam üzerine inşa eden iletişim, medya, kültürel çalışmalar ve medya politikaları çalışmalarının gelişmesiyle aşılmaya başlanmıştır. Bu andan itibaren medya çalışmaları ile tarih arasındaki kopukluk daha yoğun bir biçimde sorunsallaştırılmış ve her iki alan arasındaki bağlar yeniden inşa edilmeye çalışılmıştır (2002: 161-163, 165). Bu çaba, medya çalışmalarının tarihle bağlarının kurulmasında ve ayrı bir çalışma alanı olarak medya tarihi yazımının önem kazanmasında etkili olmuştur.

Bununla birlikte, en az “medya” kavramının kendisi kadar, medya tarihi başlığı altında toplanabilecek çalışmalar da yakın sayılabilecek bir tarihe dayanmaktadır. Bu anlamda “medya” kavramın yaygın bir biçimde kullanılmaya başlaması, kitle iletişim alanında radyo ve televizyonun önem kazanmasıyla çakışır. Bu andan itibaren gerek sektörde, gerek akademide kitle iletişim araçlarının hemen tümünü, özellikle radyo ve televizyonu, kasteder biçimde kullanılmaya başlanmıştır (Nerone, 2003: 97; Scannel, 2002: 194; Williams, 2007: 246). 1920’lerin başında reklam ajansları tarafından kullanılmaya başlanan kavram, 1930’larda toplum bilimciler tarafından benimsenmeye ve İkinci Dünya Savaşı’nın ardından hızlı bir biçimde yaygınlaşmaya başlamıştır (Nerone, 2003: 97, 99-100). Bununla birlikte, kavramın akademide benimsenmesi ve kitle iletişim alanında yapılan çalışma türlerini adlandırmada kullanılması 1950’lerin ikinci yarısından itibaren gerçekleşmiştir (O’Malley, 2002: 155). 1960’lar ise bu kavramın belirgin bir biçimde kullanılmaya başladığı bir dönem olmuştur. Scannel, bu dönemle birlikte, özellikle televizyonun gündelik hayatın merkezine yerleşmesiyle, “kitle toplumu”, “kitle kültürü”, “kitle iletişimi” yerine “medya toplumu”ndan bahsedilmeye başlandığını belirtmektedir (2002: 194). Dolayısıyla bu tarihten önce belirli bir çalışma alanını tanımlamak için “medya tarihi” ya da “iletişim tarihi” gibi kavramlar kullanılmamış ve genellikle de basın tarihi çalışmaları söz konusu olmuştur (O’Malley, 2002: 155).

İngiltere’de medya tarihi çalışmaları 1945’ten itibaren sosyoloji, tarih, edebiyat ve kültürel çalışmalar gibi alanlardan beslenerek ve bunlar arasındaki gerilimlerin izlerini taşıyarak yavaş yavaş ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu dönem sosyolojinin tarihle bağlarını koparması, iletişim çalışmalarının geneli gibi, medya tarihi çalışmalarını da sorunlu bir hale getirmiştir. İletişim çalışmalarının çok farklı disiplin alanlarında dağınık, kendine has metodoloji ve kavramsal çerçevelerden yoksun bir biçimde ve katı bir bilimselcilik anlayışı çerçevesinde gerçekleştirilmesi ise, bu durumu peçinlemiştir. Tarih ve sosyal teori arasındaki bu kopukluk sosyal bilimlerde 1980’lere kadar varlığını sürdürmüştür. Bununla birlikte, 1980 sonrası yaşanan gelişmeler medya çalışmaları alanında tarihsel bağlamın ve tarih yazımının önem kazanmasına yol açmıştır. Bunda,

toplumu bütünselliği içinde kavramanın önemine vurgu yapan eleştirel yaklaşımlara yönelimin temel bir rolü olmuştur (Mutlu, 1991-1992: 120-124, 130; Murdock, 2002: 41-44; O'Malley, 2002: 155-156, 161). Elihu Katz, tarihsel yaklaşımın etki çalışmalarında olmayan bir şeyi, zamanı, alana dâhil ettiğini belirtirken, yaşanan gelişmeleri özetleyici bir açıklama sunmaktadır (2009: xvii).

İletişim çalışmalarının kurucu kuşağı, araçlar tarihi olarak okunan bir medya tarihi üretmiştir (Nerone, 2003: 100). İlerleyen yıllarda ortaya çıkan kurumsal tarihlerle birlikte, medya tarihi çalışmaları teknoloji ve örgütlenme konuları etrafında yoğunlaşmıştır (Ross, 2008: 300). Bu noktada radyo, televizyon, internet gibi kitle iletişim araçlarının tarihsel olarak görece yakın bir zamana konumlanmış olmasından kaynaklanan bir sorun ortaya çıkarken, bu sorun giderek ön plana çıkan “belirli tür medyanın kurumsal tarihi”ni yazma yoluna gidilerek aşılmıştır (Scannel, 2002: 198). Sosyal bilimciler 1960-1970 arası dönemde sosyal teori ve tarih arasındaki kopukluğu sürdürürken, tarih çalışmalarında sosyoloji ve antropolojinin etkisinin artmasıyla bu durum daha da belirginleşmiş ve eleştiriler yoğunlaşmış, 1980’ler ise sosyal bilimler ve tarih arasındaki bağların yeniden inşa edilmeye başlandığı bir dönem olmuştur (O'Malley: 2002: 156). Bu gelişmeler iletişim çalışmaları alanında da yansımaları bulmuştur. Teknoloji çalışmalarına karşılık, tarihsel ve toplumsal bağları ve ilişkileri devreye sokan çalışmalar ortaya çıkmaya başlamıştır. Ross, Habermass’ın kamusal alanın yapısal dönüşümü üzerine yapmış olduğu çalışmasının 1962’de yayınlanmasının ardından medya tarihi çalışmalarına toplumsal olanın daha fazla dâhil edilmeye ve iletişimin toplumdaki rolüne daha fazla odaklanılmaya başlandığını belirtmektedir (2008: 301). Medya/teknoloji tarihlerinin modernizmin belirsiz tarihiyle belirlenmesine benzer biçimde, medya/kurum tarihlerinin de kapitalizmin belirsiz tarihiyle belirlenmiş olduğunu vurgulayan Nerone, bu tarih çalışmalarında kapitalizmin gelişiminin ortak bir çerçeve olduğunu vurgular. Bu bağlamda, kapitalizm, kitle kültürü ve demokrasi arasındaki çelişkiler medya tarihi çalışmalarında belirginlik kazanmaya başlar (2003: 101, 103). Böylece, medya üzerine herhangi bir çalışma için “üzerine çalışılan kitle iletişim aracının konumlandığı politik, toplumsal ve kültürel bağlamın” ne kadar kritik bir önem taşıdığı da daha net bir biçimde kavranmaya başlanmıştır (Scannell, 2002: 204). Toplumsal kurum ve gündelik hayat kalıplarının gelişiminin modern medyanın yükselişiyile iç içe geçmişliğine (Murdock, 2002: 40-41) dair artan farkındalık ise bu bağlamı dikkate almanın önemini daha da arttırmıştır.

Medya Tarihi Yazımının Temel Sorunları

Yaşanan gelişmeler bağlamında medya tarihi yazımı giderek özel bir önem kazanmaya başlarken, bu gelişmeler çalışmaların kuramsal sorunlarını da ortaya çıkarmaya başlamıştır. Bu bağlamda, Nerone’un belirttiği gibi, medya tarihi yazımı alanında “medya/teknoloji” ve “medya/kurum” yaklaşımlarını benzer biçimde etkileyen temel bir sorun ortaya çıkmıştır. Buna göre, “medya/teknoloji için tarihin tümü araç tarihiyle başlar ve böylece medya kurumları ortadan kaybolur.” Medya/kurum yaklaşımının birçok versiyonu için ise, tarihin tümü radyo ve televizyon kurumlarıyla başlatılır, bunun öncesi ise neredeyse tarih öncesi olarak görülür. Bu noktada Nerone, önemli bir vurgu yapar ve bu eğilime tüm medya çalışmalarını etkileyen “medya BİZİM döneme ait” cümlesinde somutlaşan ve dolayısıyla geçmişe yönelik ilgisizliğin dayanağı yapılan anlayışın eklenmesiyle, medya ile tarih arasındaki bağın öneminin iyiden iyiye göz ardı edildiği bir yönelimin hâkimiyet kazandığını dile getirir (2003: 96-97, 100). Oysa her iki yaklaşım için de aşılması gereken temel sorun tarihsel ve toplumsal bağlamı kurulmuş bir çalışma temeli inşa etme noktasında düğümlenmektedir.

Bu tarihsel ve toplumsal vurgu bağlamında, James Curran’a göre (2002), medya tarihi yazımının üç temel sorunu bulunmaktadır. İlk olarak, genellikle araçların tarihini yazmak gibi bir eğilim söz konusudur. İkincisi, medya tarihi çalışmalarının medya merkezli oluşudur, ki bu medya teknoloji ve kurumlarını tarihsel ve toplumsal bağlardan soyutlama anlamına gelir. Üçüncü sorun ise, bu ikisinden kaynaklanmakta; tek araca bağlı kalmak ve medya merkezli olmak ana akım medya tarihine olan ilgiyi azaltmaktadır. Bu ortamda, medya çalışmalarının tarih ve toplumla güçlü bağlar inşa etmesi kritik bir önem kazanmaktadır (2002: 135).

Araç odaklı ve medya merkezli yaklaşım, özellikle medya tarihini teknoloji üzerinden anlatan çalışmalarda belirginlik kazanır (Scannel, 2002: 196-197). Nerone, medya/teknoloji yaklaşımının “iletişimin maddiliğinin tarihin görünmez motoru olarak çalıştığında ısrar ettiği”ni belirtir. Bu yaklaşımı benimseyenler, tarihin akışında iletişim teknolojilerinin belirleyiciliğine vurgu yaparlar, anlatılarını bu teknolojiler üzerine kurarlar ve bunu yaparken önemli olayların her zaman birçok nedeni olduğu inancını ihlal ederler. Bu yaklaşımın bir diğer belirgin özelliği ise büyük hikâyeler anlatmadaki ısrarıdır. Tüm tarihin çerçevesini sözlü iletişimden yazılı iletişime, elektronik iletişime kadar büyük bir anlatı olarak kurarlar. Mikro anlatılar bu büyük anlatıları doğruladığı müddetçe ilgi çekicidirler. Böylece “totalleştirici bir tarih anlatısı” kurulur (2003: 97-98). Harold Innis ve Marshall McLuhan’ın öncülük ettiği ve tarihin yapıcısı olarak insandan ziyade teknolojiyi ön plana çıkaran bu yaklaşım özellikle 1970’lerde ön plana çıkmış ve birçok tarih çalışmasının temel çerçevesini oluşturmuştur (Scannel, 2002: 197-198).

Bu hâkim yapı içerisinde, medya tarihi çalışmalarının bir başka temel sorunu daha ortaya çıkar. Bu da, çalışmaların olumlama ve zaman zaman aşırı iyimserlikle sonuçlanmasıdır (Curran, 2002; Murdock ve Pickering: 2009). Özellikle teknolojik yaklaşımı benimseyen medya tarihçileri arasında bu durum söz konusudur. Dikkatleri sürekliliklerden ziyade kopuşlara odaklayan teknolojik yaklaşımlar, yeni teknolojilerin keşfedilmesi ve bunların toplumların değişiminde temel dinamik olarak görülmesine neden olurken, medyayı toplumsal süreçler ve yaşanan daha uzun soluklu değişimlerle olan karmaşık ilişkisinden koparırlar. Bu tür tarih anlatıları, gelişim süreçlerinden ziyade hangi teknolojiyi kimin, ne zaman keşfettiğini aktarmak gibi olaylar tarihine dayalı bir anlatı sunarlar (Murdock ve Pickering, 2009: 172-173). Nerone, söylem analizlerinin bile böyle bir hataya düştüğünü, McLuhan’ın teknolojiye odaklanması gibi, onların da “söylem”e odaklanarak bu tarihsel ve toplumsal bağları ihmal ettiğini vurgulamaktadır (2003: 98). Oysa medya tarihi çalışmalarının, teknolojinin ortaya çıkışı ve gelişimi ile toplumsal değişim ve dönüşüm (örneğin modern devletin ve kapitalizmin gelişimi) arasındaki karmaşık etkileşimi ortaya koyan daha uzun dönemli ve geniş tarihsel bakış açılarına ihtiyacı vardır (Murdock ve Pickering, 2009: 173, 175-176). Bu bağlamda, medyanın tarihsel ve toplumsal bir zemine oturtularak ele alınması ve analiz edilmesi bu ilişkileri karmaşık yapıları içinde anlamak açısından kritik bir önemdedir.

Medya Tarihi Anlatıları: Tarihsel ve Toplumsal Olanla Kurulan Bağlar

Tüm bu sorunlu yapının yanı sıra, Curran, medyanın toplumdaki uzun dönemli değişimlerle, toplum ve insan ilişkileriyle iç içe ele alındığı tarih anlatılarının da söz konusu olduğunu belirtmektedir. Bu doğrultuda medya tarihinin altı farklı anlatısını belirler: liberal, feminist, popülist, özgürlükçü, antropolojik ve radikal anlatı. Curran bu anlatılara bir yedincisini de ekler, “medyanın dönüştürücü etkisinin teknolojik determinist anlatısı” (2002: 136). Radikal anlatı dışında kalan diğer tüm anlatıların ilerlemeci/olumlayıcı bir anlayış doğrultusunda şekillendirildiğini belirten Curran (2002), radikal anlatının ise medya tarihinin yalnızca olumlama bir perspektifle anlatılamayacağını ortaya koyduğunu belirtir. Ancak medya tarihi anlatılarında liberal/ilerlemeci anlatıların hâkimiyeti söz konusudur. Liberal tarihte özgürleşen medyanın halkı güçlendirdiği, popülist tarihte insanların istedikleri medya eğlencesini talep ettiği ve elde ettiği, feminist tarihte medyanın kadının artan özgürleşmesine cevap verdiği, özgürlükçü ve antropolojik tarihte ise medyanın toplumsal toleransı artırma ve ulusu toplumsal olarak daha kapsayıcı bir şey olarak temsil etme noktasına geldiği/getirdiği vurgulanmaktadır. Radikal anlatıda ise medyanın gelişmesinin ilerlemeci/olumlama bir yaklaşımla anlatılmasının sorunlu yanlarına odaklanılırken, medyanın gelişmesinin aslında öyle söylendiği gibi insanı ilerletmediğini ya da özgürleştirmediğini gösteren bir anlatı kurulmaktadır. Bu anlamda radikal anlatı medyanın daha fazla özgürlük, demokrasi, popüler güç ve haz getirdiği şeklindeki anlatılara karşıttır. Sonuç olarak, kendilerine göre kısıtlılıkları olsa da, bu anlatılar medya tarihini modern toplumların gelişimi içine yerleştirerek ele almaları ve medyanın modern toplumun oluşumu sürecindeki yerine işaret etmeleri açısından ortak bir önem taşırlar (146-149). Tüm bu kapsamlı çalışma alanlarına rağmen,

Curran, refah devletinin inşası, iktidar ilişkilerinin gelişimi ve ekonomik gelişmelerle medyanın tarihsel gelişimi arasındaki ilişkilerin ele alınması gibi hâlâ atlanan ve ihmal edilmiş toplumsal gelişmelerin varlığının olduğunu da belirtmektedir (2009: 19-20).

Bununla birlikte, yapılan çalışmalar liberal anlatıda kurgulanan kitle iletişim alanındaki özgürleşme anlatısını daha sorgulanır bir hale getirmiştir. Medyanın devletten özgürleşmesini ve piyasaya açılmasını halk adına yürütülen bir mücadele olarak konumlandıran bu anlatı “gazetecilik tarihi” ve basının özgürleşme tarihi” gibi alandaki ilk çalışmalarda yoğun olarak görülür (Nerone, 2003: 103-104). Ancak bu durumun yalnızca teoride kaldığı, medyanın her durumda sıkı bir kontrol altında tutulduğu, kamu hizmetini yerine getiremediği ve yaşanan gelişmenin yalnızca piyasa mantığının hâkimiyetini ilan etmesi olduğu zamanla daha net bir biçimde görülmeye başlanmıştır (Curran, 1978; Mazepa, 2007; McChesney, 1993). Günümüzdeki medya sistemlerine de bu tarihsel dönüşümün damga vurduğu ve medyanın benzer bir mantıkla gelişimini sürdürdüğü düşünüldüğünde, medya tarihi çalışmalarının önemi daha da artmaktadır (Bailey, 2009: xx). Dolayısıyla medya tarihi üzerine gerçekleştirilen çalışmalar, Corey Ross’un belirttiği gibi, adeta “kitle iletişim yüzyılı”na dönüşmüş olan 21. yüzyılda hem medyanın yapılanması ve işleyişini, hem de içinde yaşadığımız modern çağı daha iyi anlamamıza yardım edecektir (2008: 300). Ayrıca, “liberal demokrasilerde medyanın rolü konusundaki tartışmalara” önemli katkılar sunacaktır (Curran, 1991: 27).

Yayıncılık Tarihi Çalışmaları

Basın tarihi kadar eski bir geçmişi olmamakla birlikte, yayıncılık tarihi 1950’lerden itibaren ele alınan konular arasında yerini almış ve yayıncılığın önem kazanmasına koşut olarak akademik çalışmalarda da hâkimiyetini ilan etmiştir. Bu süreçte televizyon tüm tartışmaların ve çalışmaların arketip bir aracı haline dönüşürken (Nerone, 2003: 100), iletişim çalışmaları ile tarih arasındaki bağların kurulmasında da yayıncılık tarihi çalışmaları kritik bir rol oynamıştır (O’Malley, 2002: 166). Jean Seaton, televizyonun insanların tarih algısını değiştirdiğini, insanlara tarihin canlı yapılmaya başladığını gösterdiğini ve onları tarihe dâhil ettiğini belirtmektedir. Bu andan itibaren tarihle daha girift bir ilişki içine giren yayıncılık, “tarihin aktarıcısından ziyade yapıcısına” dönüşmüştür (2004: 141). Bu anlamda, iletişim çalışmaları içinde medya tarihi çalışmalarının ayrı bir alan olarak belirmesinde önemli bir rolü olduğunun vurgulanması gerekmektedir.

Asa Briggs’in 1950’lerde başladığı, ilk cildinin 1961’de ve beşinci cildinin 1995’te yayımlandığı BBC üzerine çalışması yayıncılık tarihi çalışmalarının temel örneğini oluşturmaktadır. Ayrıca bu çalışmasıyla Briggs yayıncılık tarihi çalışmalarının başlatıcısı konumunu da elde etmiş ve bu kapsamlı çalışma, ardından gelen yayıncılığın toplumsal ve kurumsal tarihi çalışmalarına temel kaynak teşkil etmiştir. Bu çalışmanın yapıldığı dönemde yayıncılık tarihi üzerine örnek alınabilecek çalışmalar neredeyse yoktur. Ancak, aynı dönemde yayımlanmaya başlayan McLuhan’ın 1962 tarihli *The Gutenberg Galaxy* ve Raymond Williams’in *Communications* başlıklı çalışmaları bu ilgiyi güçlendiren adımlar olmuştur. Ardından 1966-1970 yılları arasında yayımlanmış olan Erik Barnouw’un üç ciltlik Amerikan yayıncılık tarihi çalışması bu alanda önemli gelişmelerin kaydedildiğini daha net bir biçimde ortaya koymuştur. Bu çalışmalara bakıldığında yayıncılık tarihi çalışmalarının iletişim ve medya çalışmalarının ortaya çıkışı kadar eski bir tarihe dayandığı görülmektedir (Seaton, 2004: 150-151; Scannel, 2002: 200-201). Ayrıca, Briggs’in çalışması o dönemde iletişim çalışmalarındaki teorik gelişmelerle tarih arasında kurulmakta olan bağ için kritik bir rol üstlenmiş, teknolojik ve toplumsal tarih arasındaki girift ilişkilerin incelenmesinin önemine işaret etmiştir (O’Malley, 2002; 166). Ancak yayıncılığın ilk yıllarından itibaren beliren arşiv sıkıntısı yayıncılık tarihi yazımını, özellikle radyo tarihi yazımını, zorlaştırmıştır. Bununla birlikte yayıncılık tarihi üzerine temel teşkil eden kurumsal çalışmalar ilerleyen yıllarda haber, drama, belgesel gibi “tür” çalışmalarıyla çeşitlendirilmiştir (Scannel, 2002: 201). Böylece, kurumların ve içeriklerin kuruluşu ve düzenlenişi çalışmaların temel konularından olmuştur.

Seaton, yayıncılık tarihinin amaçlarından birinin, “içinde yayıncılık düzenlerinin, pazarlarının, yeniliklerinin, tercihlerinin, değerlerinin ve izleyici algılarının değiştiği biçimleri incelemek” olduğunu belirtmektedir. Bu anlamda “yayıncılık tarihi, içinde yayıncılık standartlarının değiştiği her konuda bizi uyarmalıdır – çünkü bunların hepsi gerçekliği nasıl algıladığımıza etki etmektedir” (2004: 143, 146). Bununla birlikte Curran, yayıncılık tarihi çalışmalarının temel konularının yayıncılık ve hükümet ilişkileri ve yayıncı kurumların devletten özerklik kazanmaları ile radyo ve televizyonun yöneten ve yönetilenler arasındaki ilişkilerin demokratikleştirilmesine yaptığı katkılar etrafında şekillendiğini belirtmektedir. Bu noktalar üzerinden yayıncılığın gelişimini insanları güçlendiren bir özgülleşme süreci olarak ele alan çalışmaların yanı sıra, bu türden bir gelişme anlatısının sorunlu olduğunu vurgulayan çalışmaların da yapılmış olduğunu vurgulamaktadır (1991: 42-45). Yayıncılığın devlet ve piyasa tarafından şekillendirilen kurumlar olması, çalışmaların temel odak noktasını da yayıncılığın hükümetler ve piyasa ile ilişkileri etrafında toplamaktadır. Avrupa özelinde belirginleşen kamu hizmeti yayıncılığı bağlamında ise bilgilendirme, eğitime ve eğlendirme işlevleri bağlamında yurttaşlıkla ilişkileri ön plana çıkmaktadır (Seaton, 2004: 146-147). Curran’ın konumuz açısından kritik bir vurgusu ise, tıpkı iletişim çalışmaları gibi, medya tarihi çalışmalarının da ağırlıklı olarak Batı üzerine yoğunlaştığı ve bu çalışma alanının da Batı’nın sınırlarının ötesine taşınması, Batı merkezli olmaktan kurtarılması gerektiğidir (2009: 20). Bu bağlamda da Türkiye’de yayıncılık tarihi çalışmalarının ve yazımının incelenmesi özel bir önem kazanmaktadır.

Türkiye’de Yayıncılık Tarihi Yazımı

Radyo ile başlayan yayıncılığın günümüze kadar yaşadığı değişim ve dönüşümleri şirket radyoculuğu, devlet tekeli, TRT tekeli ve son olarak da TRT tekelinin kırıldığı, alana özel kanalların dâhil olduğu böylece ikili bir yapının söz konusu olduğu 1980 sonrası dönem olmak üzere dört farklı kısımda ele almak mümkündür (Kejanlıoğlu, 2004: 170). Bu dönemselleştirme içinde tarih çalışmalarına baktığımızda, yayıncılık alanındaki asıl gelişmelerin 1960’larda TRT’nin kuruluşuyla başlaması, bu konuda yapılacak araştırmalar için karşılaşılan arşiv sıkıntısının 1960 öncesi için daha belirgin olması ve yayın tekelinin 1990’lara kadar bu kurumda kalmasını dikkate aldığımızda, özellikle TRT üzerinde yoğunlaştıkları görülmektedir.

Türkiye’de yayıncılığın kuruluşu 1920’ler gibi dünyayla eş zamanlı sayılabilecek bir tarihe dayansa da, gelişimi benzer bir seyir izlememiş ve 1960’lara gelindiğinde bile hala çok sınırlı bir kapsama alanı ve teknik kapasiteyle çalışan bir radyo şebekesi olarak kalmıştır. Yayıncılığın gelişmemesine benzer biçimde, bu alandaki eğitim kurumlarının ve akademik ilginin ortaya çıkışı da yine 1960’lar gibi geç bir tarihte gerçekleşmiştir. 1945 sonrası dönemde, çok partili hayata geçişle birlikte radyo siyasi tartışma ve çekişmelerin merkezinde yer almaya başlamıştır. Demokrat Parti (DP) döneminde uygulanan radyo politikaları ise bu konunun daha yoğun bir biçimde tartışılmasına yol açmıştır. Bununla birlikte, DP’nin radyoya yönelik tutumu yayıncılığın önemini bir kez daha ortaya koymuştur. Bu gelişmeler radyo politikalarının analizi konusunda ilk çalışmaların ortaya çıkmasına yol açmıştır. Hasan Refik Ertuğ’un 1951 tarihli *Radyo İşletmeciliği Meseleleri* radyo yayıncılığı alanında o güne kadar yaşanan gelişmeleri ve radyoların işletme sorunlarını ele alırken, Muammer Aksoy’un 1960 tarihli *Partizan Radyo ve DP* çalışması bu dönemin radyo politikalarını analiz eden temel çalışma olarak tarihteki yerini almıştır.

Bununla birlikte 1960’lar yayıncılığın gelişimi ve iletişim çalışmalarının üniversitelerde kendisine yer bulması açısından bir dönüm noktası olmuştur. Planlı kalkınma döneminde öncelik verilen radyo şebekesini güçlendirme hedefinin yanı sıra, televizyon şebekesinin kurulması yönünde de ilk adımların atılması yayıncılığının toplumsal ve siyasi hayatta giderek daha merkezi bir konuma yerleşmesine yol açmıştır. Aynı dönemde, daha önce yaşanan olumsuz tecrübelerle atıf yapılarak, yayıncılığın yeni bir idari yapıya kavuşturulması hedefi doğrultusunda anayasal güvenceyle ve özerk bir yapıda Türkiye Radyo ve Televizyon Kurumunun (TRT) oluşturulması ise yayıncılığı tartışmaların merkezine oturtmuştur. Böylece TRT, 1960’ların canlanan siyasi, toplumsal ve düşünsel ortamında giderek üzerine en çok konuşulan ve tartışmalar yürütülen bir kurum

haline gelmiştir. Radyo ve televizyonun gücüne duyulan inanç – bu dönem özellikle televizyonun görseelliğinin yaratacağı etkiden endişe duyulduğu net bir biçimde görülmektedir- bu gelişmeleri daha da peçinlemiştir. Kalkınma ve modernleşmede temel rol atfedilen radyo ve televizyona yönelik ilgi bu dönemde yoğunlaşmıştır. Özellikle Devlet Planlama Teşkilatı (DPT) bünyesinde bu konuda birçok analiz yaptırılmış ve rapor hazırlanmıştır. Frederick W. Frey'in hükümetin desteğiyle gerçekleştirdiği 1966 tarihli *The Mass Media and Rural Development in Turkey* başlıklı çalışması bu dönem Türkiye'de yayıncılığın gelişimine verilen önemin en temel yansımalarından biri olmuştur.

1960'ların sonlarına doğru, özerk TRT etrafında, her geçen gün daha da yoğunlaşan bu tartışma ortamında yayıncılık üzerine yapılan akademik çalışmalar da boy göstermeye başlamıştır. Bu gelişmede, yayıncılığın hukuki açıdan yoğun bir tartışma konusu olmaya başlamasıyla birlikte, hukuk fakültelerinin ve 1964'te kurulan Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi (SBF) Basın Yayın Yüksek Okulu'nun (BYYO) önemli bir rolü olmuştur. İletişim alanının bir disiplin olarak henüz ortaya çıkmadığı bu dönemde (Mutlu, 1991-1992) kitle iletişim araçları üzerine ilk çalışmalar da farklı disiplinlerden gelmiştir. Bu durum, ilk iletişim çalışmalarının farklı disiplinlerden gelen ya da akademi dışında çalışan profesyonellerce gerçekleştirildiği dünyadaki gelişimi andırmaktadır (Murdock, 2002: 43-44). İlerleyen yıllarda BYYO'ların sayısında yaşanan artış kitle iletişim alanına yönelik akademik ilgilerin de filizlenmeye başlamasına yol açmıştır. Bu kapsamda, iletişim alanında ilk doktora tezleri Cengiz Taşer ve Ersan İlal gibi isimler tarafından hukuk fakülteleri bünyesinde verilirken, daha sonraki çalışmalar 1970'li yıllarda Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesinde Ünsal Oskay, Oya Tokgöz, Aysel Aziz, Uygur Kocabaşoğlu, Nilgün Abisel (Tokgöz, 2014: 116-118) ve Haluk Şahin gibi isimler tarafından gerçekleştirilmiştir. Cengiz Taşer'in "Radyonun Organizasyonu ve Özerkliği" başlıklı tezi 1968'de, Ersan İlal'in "Radyo Hürriyeti, Özerklik ve 1961 Anayasası" başlıklı tezi 1971'de yayımlanmıştır. Bir yandan özerk TRT'nin kurumsallaşma sancılarını yaşadığı ve diğer yandan da yoğun eleştirilerin hedefi olduğu bu dönemde TRT'nin özerkliğinin kaldırılması gerektiği sık sık dillendirilirken, özerk TRT'nin hukuki temelleri, varlığı ve tarafsızlığı üzerine gerçekleştirilen bu iki çalışma, bünyelerinde kendi dönemlerinin bir analizi ve yansımaları niteliklerini birlikte barındırmaktadırlar.

Bu ilk örneklerin ardından, yine 1970'lerin başlarında, Ankara Üniversitesi SBF'de Ünsal Oskay'ın "Gelişim Açısından Kültür Değişimi" ve Oya Tokgöz'ün "Türkiye ve Ortadoğu Ülkelerinde Radyo ve Televizyon Sistemleri: Mukayeseli Bir Araştırma" başlıklı doktora tezleri tamamlamıştır (Tokgöz, 2014: 129, 131). Oya Tokgöz, bunların ardından gelen tez çalışmalarında tek bir araca yönelen ve bu araçlar üzerinden araştırmalarını gerçekleştiren çalışmaların ortaya çıktığını belirtmektedir. Aysel Aziz'in 1974 tarihli ve "Televizyonun Yetişkin Eğitimindeki Yeri" başlıklı tez çalışması bunun ilk örneğini oluştururken (2014: 133), yine aynı tarihte bir başka önemli çalışma Haluk Şahin tarafından "Broadcasting Autonomy in Turkey: 1961-1971" başlığıyla gerçekleştirilmiştir.

Bu çalışmalarla birlikte Türkiye'de de kitle iletişim alanında, ilgi duyulan ve gerçekleştirilen iletişim politikaları analizleri bağlamında, tarihsel gelişmeler kendisine yer bulmaya başlamıştır. Ancak tüm bu gelişmelere rağmen, BYYO'ların kuruluşunun "Lazarsfeld geleneği çerçevesinde", önceliği "sadece medya personelinin yetiştirilmesine" vermesi iletişim alanını bir disiplin niteliğine kavuşturacak yoğunlukta çalışmanın üretilmesini engellemiştir (Mutlu, 1991-1992: 138-139).

Bununla birlikte, 1970'ler iletişim tarihine yönelik ilgilerin canlanmasını sağlayacak gelişmeleri ve çalışmaları beraberinde getirmiştir. Bu dönemde radyo ve televizyonun giderek güçlenmesi ve ülkenin her tarafından ulaşılabilir bir hale getirilmeye çalışılması, yaşanan hızlı toplumsal dönüşümler ve bu bağlamda artan yayıncılık tartışmalarıyla birlikte bu konudaki çalışmalar da artış göstermeye başlamıştır. Akın Beşiroğlu'nun ve Cemal Yorulmaz'ın 1970'lerin ortalarında TRT'nin *Yayıncılık ve Haberleşme* dergisinde yayımlanan ve radyo tarihini anlatan makaleleri bunun en temel örnekleri olmuştur. Beşiroğlu'nun Haziran 1977 tarihli 27. sayıda yayımlanan "Türk Radyo Hizmetlerinin İlk Belgesi" başlıklı makalesi, Yorulmaz'ın 1978 yılında yayımlanmış olan 34-42

arası sayılarda yer alan “Türkiye’de Radyo Hizmetlerinin Gelişimi” başlıklı çalışması, aynı yıl yayımlanan tez çalışmalarıyla birlikte yayıncılık tarihine olan ilginin yoğunlaşmaya başladığının birer göstergesi olmuşlardır. Bunların yanı sıra, henüz çok yakın bir tarihi olmasına rağmen Türkiye’de televizyonun gelişimini değerlendiren yazılar da kaleme alınmaya başlanmıştır. Mahmut Tali Öngören’in *AÜ BYYO Yıllığı*’nda çıkan 1976 tarihli “Ankara Televizyonu 1968” yazısı ile 1979 yılında *Türkiye Yazıları* dergisinin 32. sayısında çıkan “Dünya’da ve Türkiye’de Televizyonun Gelişimi” başlıklı yazıları buna iyi birer örnektir. Ayrıca, yine bu dönemde yayıncılık tarihi çalışmaları için temel kaynaklar arasında yer alacak gerek basın sektöründe çalışan, gerekse TRT’de çalışmış kişilerce kaleme alınmış değerlendirme ve anı türünden ilk kitaplar da yayımlanmaya başlanmıştır. Selahattin Arıkan’ın 1971 tarihli *Bizim TRT*, Semih Tuğrul’un 1975 tarihli *Türkiye’de Televizyon ve Radyo Olayları*, İsmail Cem İpekçi’nin 1975 yılında *Politika* gazetesinde yayımlanan ve daha sonra kitaplaştırılan *TRT’de 500 Gün*, Refik Özdek’in 1977 tarihli *Hedef TRT* başlıklı kitapları ve Şaban Karataş’ın 1978 tarihli *TRT Kavgası* kitabı bu anlamda ilk örnekleri teşkil etmektedirler.

Bu bağlamda, 1978 yılında Uygur Kocabaşoğlu tarafından gerçekleştirilmiş “Şirket Telsizinden Devlet Radyosuna: TRT Öncesi Dönemde Radyonun Tarihsel Gelişimi ve Türk Siyasal Hayatı İçindeki Yeri” başlıklı tez çalışması Türkiye’de yayıncılık tarihine yönelik artan ilginin ve ihtiyacın bir yansıması olmuştur. 1970’li yıllara gelinmiş olmasına karşın, kitle iletişim alanında yaşanan ağır sıkıntılar ve gelişmemişliğin köklerinin ülke tarihinde yatan temel yönelimler ve sorunlardan kaynaklandığı açıkça görülmektedir ve gelecek yıllarda yaşanacak gelişmelere ışık tutmak adına bu sorunlu yapının analiz edilmesine ihtiyaç duyulmaktadır. Bu dönemde, farklı mecralarda, yayıncılık, sinema ve basın alanında o güne kadar yaşanmış olan gelişmeleri değerlendiren birçok tarih yazısının da kaleme alınmış olması Türkiye yayıncılık tarihine dair derli toplu bir çalışmaya duyulan ihtiyacı ortaya çıkarmıştır. Kocabaşoğlu’nun radyo tarihini ele alan çalışması bu anlamda ilk örneği teşkil etmektedir.

Gerek yayıncılık alanında, gerekse iletişim çalışmaları alanında 1970’ler boyunca yaşanan ve 1970’lerin sonunda ürünleri ortaya çıkmaya başlayan gelişmeler 1980’le birlikte bir süre kesintiye uğramıştır. Bu kesinti, iletişim çalışmalarının tarihle kurmaya başladığı bağlantıda da yaşanmıştır. Renkli televizyon tartışmalarının yoğunlaştığı ve dünyada yaşanan değişimlere paralel olarak Türkiye’de de özel yayıncılığın konuşulmaya başladığı 1980’lerin ilk yarısında ön plana çıkan konu, yayıncılık tekellerinin kırılması ve alanın özel girişimcilere açılması olmuştur. Neo-liberal politikaların benimsendiği 1980’lerle birlikte, Türkiye’de de TRT tekelinin kaldırılması ve yayıncılık alanının özel girişimciliğe açılması ciddi bir tartışma konusu olarak gündemdeki yerini almıştır. Bu tartışmalar 1990’larda yaşanacak gelişmelerin habercisi olmuştur. Erol Mutlu’nun 1987’de *AÜ BYYO Yıllık Dergisinde* yayımlanan “Yayıncılık sistemlerinde çoğulculuk yönsemesi ve Türkiye” başlıklı makalesi, 1970’lerin sonlarında Türkiye’de de gündeme gelmeye başlamış ve 1980’lerde tartışılmaya başlanmış olan değişimlerin iletişim çalışmaları alanındaki yansıması niteliğindedir. Bülent Çaplı 1990 yılında tamamlamış olduğu “Televizyon Sistemlerinde Yeni Düzenlemeler: Batı Avrupa’da Kamu Tekellerinin Kaldırılması ve Türk Televizyon Sisteminde Dönüşüm Arayışları” başlıklı doktora tezinde bu gelişmelerin Türkiye’deki yansımaları üzerinden değişen yayıncılık politikalarını analiz ederken, aynı yıl ilk özel televizyon kanalı Star1’in yayınlara başlaması Türkiye’de yaşanacak dönüşümlerin ilk somut adımı olmuştur. Bu andan itibaren yayıncılık alanının çehresi hızlı bir dönüşüm geçirirken, iletişim çalışmaları alanında da bu konuda çalışmalar yoğunluk kazanmıştır. Hülya Yengin’in 1994 tarihli *Ekranın Büyüsü: Batıda Değişen Televizyon Yayıncılığının Boyutları ve Türkiye’de Özel Televizyonlar* ve D. Beybin Kejanlıoğlu’nun 1998 tarihli “Türkiye’de Yayıncılık Politikası: Ekonomik ve Siyasi Boyutlarıyla Türkiye’de Radyo ve Televizyon Yayıncılığı” başlıklı çalışmaları bunun temel örnekleri olmuştur.

Bu çalışmalar ülkede yaşanan siyasi, ekonomik ve toplumsal dönüşümler üzerinden yayıncılık politikalarını analiz etmeye yönelmeleri bağlamında, iletişim çalışmaları ile tarih arasındaki bağlantının yeniden kurulması ve sürdürülmesine önemli bir dayanak sağlamışlardır. Bir yandan bu

gelişmeler yaşanırken, diğer yandan da 1990'lı yıllarda Taner Dedeoğlu, Jülide Gülizar gibi isimler TRT anılarına dair kitaplar yayımlamışlardır. Yaşanan kesintiye rağmen, bu tür çalışmalar 1980'lerde de yayımlanmıştır. Mahmut Tali Öngören'in 1983 tarihli *Ayıptır Söylemesi "TRT'nin İçinden"* başlıklı çalışması buna bir örnektir. Bu kitaplar Türkiye'de yayıncılık tarihinin önemli ve araştırılmayı bekleyen bir alan olarak varlığını sürdürdüğünü bir kez daha hatırlatmıştır. Aysel Aziz'in 1999 tarihli *Türkiye'de Televizyon Yayıncılığının 30 Yılı 1968-1998* başlıklı çalışması artan bu ilginin bir yansıması olmuştur. Yine aynı yıl, Meral Serarslan, "Türkiye'nin Siyasal Ortamında Özerklik Kavramı ve TRT Kurumunun Özerklik Dönemi (1964-1972)" başlıklı doktora tezini tamamlamıştır.

1990'ların ikinci yarısında iletişim çalışmaları alanında yeniden belirlemeye başlayan tarih çalışmalarına yönelik ilgi 1990'ların sonu ve 2000'li yılların başlarında ürünlerini vermeye devam etmiştir. Meltem Ahıska'nın 2000 yılında tamamlamış olduğu ve radyo tarihini ulus devletin oluşumu sürecinde milli kimliğin inşası üzerinden ele alan "An Occidental Fantasy: Early Turkish Radio and National Identity" başlıklı doktora tezi bunun güçlü bir örneği olmuştur. Ardından Özden Cankaya, 2003 yılında, *TRT: Bir Kitle İletişim Kurumunun Tarihi (1927-2000)* başlığıyla kapsamlı bir çalışma gerçekleştirmiştir. Sevilay Çelenk'in "Televizyonda İçerik Yapılaşması ve Toplumsal Kültür: Yayın Akışı Ekseninde Eleştirel Bir İnceleme" başlığıyla aynı yıl tamamlamış olduğu ve Türkiye'de televizyon yayıncılığının içerik yapılaşmasını incelediği doktora tezi yayıncılık çalışmaları alanında, kültürel tarih üzerinden, tarihle ve tarihsel olanla kurulan bağların önemini bir kez daha ortaya koyan bir çalışma olmuştur.

İlerleyen yıllarda Sibel Nart (2009) "1964-1980 arası TRT Radyo Yayın Politikaları: Toplumsal ve Politik Süreçte Radyonun Tarihsel ve Kurumsal Gelişimi", Vacit Ertan Yılmaz (2010), "Kamu politikası yaklaşımı çerçevesinde Türkiye'de kamu hizmeti yayıncılığının analizi (1960-2006)", Süleyman İlaslan (2014) "Türkiye'de Televizyon Yayıncılığının Kuruluşu: TRT ve Kamu Hizmeti Etrafındaki Mücadeleler" başlıklarıyla Türkiye yayıncılık tarihi üzerine doktora tez çalışmalarını tamamlamışlardır. Yine 2000'lerde Halit Kıvanç (2002) *Telesafir*, Selim Esen (2012) *Olayların İçinden (Bir TRT Tarihi Denemesi)*, Zeki Sözer (2014) *Halkın Sesinden İktidarın Borazanına* başlıklarıyla hem Türkiye yayıncılık tarihine ışık tutacak, hem de ilgiyi sürdürececek anı kitaplarını yazmışlardır.

Sonuç

Tüm bu gelişmelere rağmen Türkiye'de iletişim çalışmaları alanı içinde medya tarihi yazımı konusunun güçlü bir yer edinebildiğini söylemek henüz pek mümkün görünmemektedir. Bu konuyu yayıncılık tarihi üzerinden değerlendirdiğimizde daha çok anı türünden ve özellikle TRT üzerine çalışmalarla karşılaşıldığı açıkça görülmektedir. Bu bağlamda, Türkiye'de yayıncılığın gelişimi, radyo ve televizyon programları, program üretim süreçleri, türleri, yayıncılığın toplumla siyasi ve ekonomik yapıyla ilişkileri, yayıncılığa yaklaşım ve yayıncılık anlayışlarının değişimi üzerine tarihsel ve toplumsal bağlama oturtulmuş daha fazla tarih çalışmasına ihtiyaç olduğu açıkça görülmektedir. Yayıncılık üzerine tarih çalışmalarının Türkiye'de de iletişim çalışmaları ile tarih arasında kurulacak bağda kritik bir rol oynadığı düşünüldüğünde, bu çalışmaların önemi daha da artmaktadır.

Ancak bu noktada hemen belirtilmesi gereken bir sorun, Türkiye'de yapılacak tarih çalışmalarının önüne daha işin en başından çok ciddi bir kaynak engeli çıktığıdır. Scannel, tarih çalışmasının bir toplum bilim çalışması olmadığını ve bu nedenle de katı metodolojilere direndiğini belirtmektedir. Bu anlamda herhangi bir tarih çalışmasının yöntemi ele alınan konu ve ulaşılabilen kaynaklar tarafından şekillendirilmektedir. Bu nedenle de geniş kapsamlı okumalar ve destekleyici malzemelere ulaşma çabasını gerektirmektedir (2002: 204). Ancak birçok ülkede olduğu gibi (Scannel, 2002: 201-202), Türkiye'de de arşiv sıkıntısı söz konusudur (Ahıska, 2005; Kocabaşoğlu, 2010) ve bu sıkıntı tarih çalışmalarının önünde ciddi bir engel teşkil etmektedir. Bu durum özellikle yayıncılığın ilk yıllarına yönelik araştırmalar için daha büyük bir sorun oluşturmaktadır. Bu tür

çalışmalar için yayın arşivlerinden çok o dönemlere ait dergi, gazete arşivleri ve kurumsal belgeler ön plana çıkmakta ve özellikle kurumsal belgelere ulaşmada ciddi sıkıntılar yaşanmaktadır.

KAYNAKÇA

- Ahıska, M. (2005), *Radyonun Sihirli Kapısı: Garbiyatçılık ve Politik Öznellik*, İstanbul: Metis.
- Bailey, M. (2009), “Editor’s Introduction”, *Narrating Media History*, Bailey, M (ed.), London and New York: Routledge.
- Curran, J. (1978), “The Press as an Agency of Social Control: an Historical Perspective”, *Newspaper History: from the 17th Century to the Present Day*, Boyce, G., Curran, J., and Wingate, P. (der.), London: Sage.
- Curran, J. (1991), “Rethinking the Media as a Public Sphere”, *Communication and Citizenship*, Dahlgren, P. and Sparks, C. (der.), London: Routledge.
- Curran, J. (2002) “Rival Narratives of Media History”, *Media and Power*, New York: Routledge. 3-55.
- Curran, J. (2009), “Narratives of Media History Revisited”, *Narrating Media History*, Bailey, M (ed.), London and New York: Routledge.
- Hampton, M. (2005), “Media Studies and the Mainstreaming of Media History”, *Media History*, 11:3, 239-246.
- İlaslan, S. (2014), *Türkiye’de Televizyon Yayıncılığının Kuruluşu: TRT ve Kamu Hizmeti Etrafındaki Mücadeleler*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Katz, E. (2009), “Foreword”, *Narrating Media History*, Bailey, M (ed.), London and New York: Routledge.
- Kejanlıoğlu, D. B. (2004), *Türkiye’de Medyanın Dönüşümü*, Ankara: İmge.
- Kocabaşoğlu, U. (2010), *Şirket Telsizinden Devlet Radyosuna: TRT Öncesi Dönemde Radyonun Tarihsel Gelişimi ve Türk Siyasal Hayatı İçindeki Yeri*, İstanbul: İletişim.
- McChesney, R. (1993), *Telecommunications, Mass Media, and Democracy: The Battle for the Control of Broadcasting 1928-1935*, New York: Oxford University Press.
- Murdock, G. (2002), “Media, culture and modern times: Social science investigations”, *A Handbook of Media and Communication Research: Qualitative and Quantitative Methodologies*, Jensen, K. B. (der.), London and New York: Routledge.
- Murdock, G. Ve M. Pickering (2009), “The birth of distance: communications and changing conceptions of elsewhere”, *Narrating Media History*, Bailey, M. (der.), London- NewYork: Routledge.
- Mutlu, E. (1991-1992), “Kitle İletişim Kuramları ve Türkiye’de Basın-Yayın Eğitimi”, *AÜ. BYYO Yıllık*, 119-142.
- Nart, S. (2009), *1964-1980 arası TRT Radyo Yayın Politikaları: Toplumsal ve Politik Süreçte Radyonun Tarihsel ve Kurumsal Gelişimi*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Doktora Tezi.
- Nerone, J. (2003), “Approaches to media history”, *Media Studies Reader*, A. Valdivia (der.), New York: Blackwell.
- Nerone, J. (2006), “The Future of Communication History”, *Critical Studies in Media Communication*, vol: 23, No.3, 254-262.
- O'Malley, T. (2002), “Media History and Media Studies: Aspects of the development of the study of media history in the UK 1945-2000”, *Media History*, 8:2, 155-173.
- Ross, C. (2008), “Writing the Media into History: Recent Works on the History of Mass Communications in Germany”, *German History*, vol. 26, no.2, s. 299-313.
- Scannel, P. (2002), “History, Media and Communication”, *A Handbook of Media and Communication Research*, Jensen, Klaus Bruhn, London and New York: Routledge, 191-205.

Scannel, P. (2004), "Broadcasting Historiography and Historicality", *Screen*, 45: 2, 130-141.

Scannel, P. (2005). "Television and History" *A Companion to Television* (der.) Janet Wasko, United Kingdom: Balckwell Publishing, 51-66.

Scannel, P. (2010) "Television and History" *The Communication Review* 13. 37-51.

Seaton, J. (2004), "Writing the History of Broadcasting", *History and The Media*, Cannadina, D. (der.), Palgrave Macmillan.

Tokgöz, O. (2014), "Türkiye'de İletişim Araştırmaları İçinde 1970'li Yıllarda Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesinde Yapılan İletişim Konusundaki Doktora Tezlerinin Rolü ve Konumu", *İlef Dergisi*, 1 (1), 115-142.

Williams, R. (2007), *Anahtar Sözcükler*, Kılıç, S. (çev.), İstanbul: İletişim.